

Sayı : I.

Temmuz 1933

TÜRK TARİH, ARKEOLOĞYA VE ETNOGRAFYA DERGİSİ

MAARİF VEKÂLETİ TARAFINDAN NEŞROLUNUR

DEVLET MATBAASI, İSTANBUL, 1933

TEKE OĞULLARI

Balıkesir Meh'usu
Uzunçarşılıoğlu İsmail Hakkı

Tarihçiler ötedenberi Anadolu Beylerinden olarak Teke Oğulları diye bir hükümdar ailesi gösterirler ve bunların tarihi vak'alarından bahsederler. Son zamanlara kadar bunlara dair yazı yazan müdekkikler hep bu yolu takip etmişlerdir; buna da sebep bu ailenin hükûmet sürdükleri yerlerde tetkikat yapılmaması ve bir de Antalya ve havalisine Teke aşiretinin yerleştirilmiş olmasından dolayı (Teke eli) denilmesidir: Çünkü, Germiyan elinde Germiyan Oğulları ve Aydın elinde Aydın Oğulları, Karaman elinde Karaman Oğulları... ilâh. gibi her memlekette o memleket ismini taşıyan ailelerin bulunduğunu gören tarihçiler, Teke eli denilen Antalya ve civarında da Teke Oğulları diye bir ailenin bulunmasını tabîi bulmuşlardır.

Halbuki sonradan elde edilen kitabeler ve muasır Mısır tarihçilerinin yazıları bizi düştüğümüz yanlışlıktan çevirebilecek mahiyettedir. Bizim şimdiye kadar Teke Oğulları dediğimiz ailenin, Eğirdir ve etrafında ilk hükûmetlerini kuran Hamit Oğullarının Antalya şubesi beyleri olduğu tamamen anlaşılmıştır.

Bu hususta ilk defa bizi yanlışlıktan çevirmek isteyen zat, meskûkât mütehasısı merhum Miralay Ali Beydir. Merhum, Tarih Encümeni Mecmuasının bir nüshasında [1] (Teke Emareti) başlığıyla yazdığı bir yazıda bazı kayıtlere istinaden mütaleasını yürütmüş ve bunda isabet göstermiştir.

(Antalya Livası Tarihi) ni yazan muhterem Süleyman Fikri Bey, eserini çıkardığı zaman, oradaki bir kitabe benim de dikkatimi celbeylemişti [2]. Bu kitabe ile bazı Mısır tarihlerinde gördüğüm (Mahmut bin Yunus) ismi ve bunun İlhanilerin Anadolu Valisi olan Timurtaş taraftarı olması ve Hamit Oğlu İshak Beyin Timurtaşla münakaşası gibi tesadüfler Hamit Oğulları ve Teke Oğulları tarihlerinin iyice tetkik edilmesini icap ettirecek bir mevzu oluyordu. Ben, Hamit Oğullarına dair yazılmış olan bir yazımı arkaya bırakarak, bu ailenin Antalya şubesi beylerine dair biraz malûmat vermeği muvafık gördüm ve bu yazılan kısmın iyi anlaşılması için de Antalya ve etrafının Anadolu Selçukileri tarafından fethinden başlamağı tensip ettim.

* *

Şimdiki Antalyanın Bizans tarihindeki ismi [Yeni Satalya] dır. Bunu Bizans İmparatorlarından (Manüel Komnen) [hükûmeti 1143 = 1180] yaptırdı.

[1] Tarih Encümeni Mecmuası (Sene 14, numara 1 - 78).

[2] Antalya Livası Tarihi (Sene 1338 - 1340, sahife 89).

mıştır [³]. Eski Satalya ise şimdiki şehrin yanında olup bunu da milâttan 158 sene evvel Pergam Hükümdarı (Attal) in yaptığı ve isminin şehre alem olduğu söylenilmektedir [⁴]. Antalyanın ilk defa Anadolu Selçukileri tarafından elde edilmesi 1206 senesinde ve Birinci (Gıyaseddini Keyhusrev) zamanındadır [⁵]. Sonraları, Selçukilerin dahili mücadelelerinden istifade eden Antalya hristiyanları, Kıbrıs frenklerini davet ile şehri onlara teslim etmişlerdi.

Hükûmet işlerini düzelterek yerini pekleştiren Gıyaseddinin Oğlu İzzettin, takriben 1214 te Antalyayı frenklerden geri alarak oraya meşhur beylerinden (Mübarezettin Ertukış) ı [⁶] tayin etti. Bu zat yirmi sene kadar Antalyada vali ve muhafız olarak kaldı ve etraftan bir hayli yerler de elde eyledi.

Selçuk hükümdarları, mütemadi surette Ortaasya, Harzem ve etrafından Anadoluya gelen muhtelif Türk kabilelerini en ziyade memleketlerinin sınırlarına yerleştirdikleri sırada, Antalya ve civarına da Harzem ve Serahs taraflarında bulunup bir kısmı sonradan Küçükasyaya gelen Teke Aşiretini iskân etmişlerdi; işte bu tarihten itibaren Antalya taraflarına (Teke eli) denilmiş ve bundan sonra Antalyaya vali olanlara (Teke beyi) ismi verilmiştir.

Eski imlâda Teke beyi derken (bey) den sonra (y) harfinin yazılmaması, tarihçilere burada (Teke bey) isminde bir beyin hükümdarlık ettiği zannını vermiş ve yukarda arzettiğimiz meydana bir Teke ailesi çıkmıştır.

* *

Selçukilerin tarihe karıştıkları sırada etraftaki uc beyleri kendilerini serbest olarak idare etmeğe başlamışlardı; bu esnada Antalya valiliğinde bulunan son Selçuk valisinin ismini bilmiyoruz. Tavimül Büldan, Antalya valisinin o şehir ahalisinden bulunup, şehirden çıkıp uzaklaştığı sırada Eğirdir ve havalisine sahip olan (Dündar) Beye mensup Hamit Türkmenleri tarafından bastırılarak yakalanmış olduğunu ve bu suretle Antalyanın Hamit Oğulları eline geçtiğini yazmaktadır. Bu eserin (1321) de bittiğine göre Antalyanın elde edildiği tarihin takriben 1319 senesinde veya az daha evvel olduğu istidlâl edilebilir.

Antalyada, Hamit Oğullarından ilk bey olan Dündar Beyin kardeşi (Yunus) Beydir [⁷]. Bunun oğlu (Câliş) te 1319 da (Korkut eli beyi) idi [⁸] Yunus Beyin vefatı tarihini ve yerine kimin geçtiğini kat'i olarak bilmiyoruz. Anadolu beylerini ortadan kaldırmağa başlayan İlhanilerin Anadolu Valisi Timurtaş, (Eğirdir) i elde ettikten sonra hükümdarı olan Dündar Beyi Antalyaya kaçırmış ve takip ile orada yakalayıp öldürmüştür. Tarihî karnelere göre Timurtaş, Antalyayı aldıktan sonra (Yunus) ün oğlu Mahmuda vermiştir.

[³] Bizans Tarihi (Le Beau) C. 20, Bap 92, Fasıl 36. 1784 tab'ı.

[⁴] Küçük Asya Tercümesi (Şarl Teksiye), C. 3, S. 251.

[⁵] Paris Milli Kütüphanesindeki Farsî Selçukname.

[⁶] Tukış; harp, kavgâ manasına gelip erkek ismi olarak ta kullanılır. (Divan-ı Lûgatü'türk, C. 1, S. 307). Bu isim her halde (tokuşmak ve tüküşmek) mastarındandır.

[⁷] Subhül'âşâ, C. 5, S. 361.

[⁸] Korkut Eli kasabasında (İstanos) Hanikah mahallesinde Alâeddin medresesi kitabesi. Kitabes sureti (Kitabeler) adlı eserimde neşredilmiştir (Sahife 249).

Timurtaş, 1327 de Mısır'a kaçtığı zaman kendisine taraftar olup Mısır tarihçilerinin (Mahmut bin Yunus) dedikleri bu Mahmut Bey de Mısır'a gelmiş ve bir müddet geçince Timurtaş'la birlikte hapsedilmişlerdir. Bundan sonra Mahmut Beyin ne olduğu malûm değil; yalnız kendisinden sonra kardeşi Hızır Beyin Antalya Beyi olduğunu ibni Batuta ile Kitabü'ttarifin mü-talealarından anlamaktayız.

Hatta İbni Batuta, Antalyaya geldiği zaman Yunus Bey oğlu (Hızır) ın hasta yatmakta olduğunu ve kendisine iltifat eylediğini yazmaktadır [9]. İbni Batutanın bu seyahati 1330 dan sonradır.

Hızır Beyden sonra Antalya beyliğine gelen Hamitoğlunun adı ve nekadardı beylik ettiği malûmumuz değildir; bazı tahminlere göre kardeşi Mahmut Beyin Antalya beyi olduğunu yazanlar vardır [10]. Bunlar, 1373 de Mahmut Beyin oğlu Mehmet Beyin burada hükümdar bulunmasından dolayı babasından sonra oğlunun o mevkie gelmesi ihtimaline binaen bu hükmü yürütmektedirler ve Mahmut Beyin, Timurtaş'la birlikte Mısır'da geçen macerasından haberdar olmadıklarından bu istidlâli yapmakta haklıdır. Ben bu hususta kat'î bir mütalea yazamıyacağım. Bence yeni vesikalara intizaren Mahmut Beyin bu tarihteki hükümdarlığını ihtiyatlı olarak kabul etmek lâzımdır.

1361 de Antalya şehri Kıbrıs kırallarının eline geçmiş ve on iki sene onlarda kalmıştır. Anadolu'nun Akdeniz kenarında birinci derecede ticaret iskelesi olan ve mühim antrepoları ile XIII, XIV ve XV inci asırlarda en mü-kemmel bir piyasa mahalli bulunan Antalyayı (1373) de frenklerden geri alan hükümdar Hamit Oğullarından (Mübarezettin Mehmet) tir. Bu Mehmet Bey, yukarda ismi geçen Mahmut Beyin oğludur. Antalyadaki Alâeddin Camii Kitabesi Antalyanın istirdadı senesini gösterdiği gibi, hazinei evrak kayıtlarında de tarih gösterilmiyerek bundan bahs olunmuştur [11].

Mehmet Bey, 1377 senesinden sonra vefat etti. Kendisinden epey zaman sonra oğlu olması kuvvetli ihtimal dahilinde bulunan Osman Bey isminde bir beye tesadüf ediyoruz. Mehmet Beyle, Osman Bey arasında başka bir Antalya beyi olup olmadığını da bilmiyoruz.

Teke elinin 1386 da Antalya, ve İstanos hariç olmak üzere Osmanlı Hükümdarı birinci Murat Bey tarafından zaptedildiğini, (Heyt) yazıyorsa da [12] elimizdeki Hazinei evrak vesikaları (İstanos) un da Osmanlılarda bulunduğunu göstermektedir [13].

Teke elinin Osmanlılar tarafından işgal edilen yerleri bir aralık ellerinden çıkmış ve sonradan Yıldırım Bayazıt (Antalya) da dahil olmak üzere 1391 de bütün Teke taraflarını zaptederek Hamit Oğullarının Teke eli beyliğine

[9] Seyahatname Tercümesi. C. 1, S. 314.

[10] Teke Emareti (Tarih Encümeni Mecmuası, sene 14 S. 80) ve (İslâm Ansiklopedisi), (Teke Oğlu) maddesi.

[11] Kitabeler. İkinci kısım shf. 250 ve Hazinei Evrak kayıtları Tarih Encümeni Mecmuası sene 14 shf.74.

[12] Ortazamanlarda Şark Ticareti Tarihi. C. 2, S. 354.

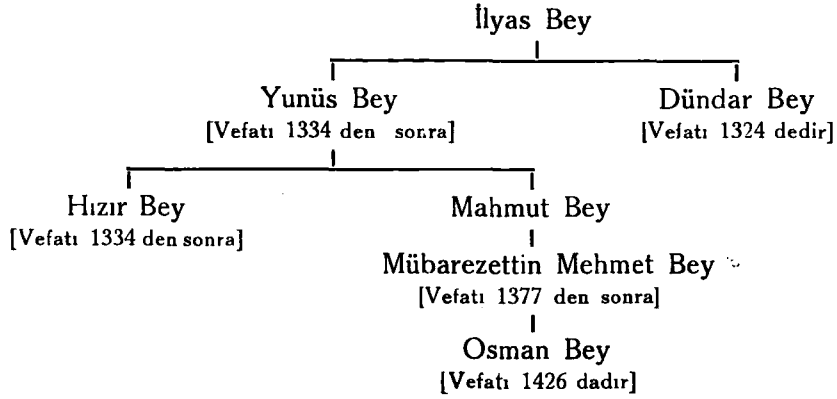
[13] Bu işgal senesini; Oruç Bey, Neşri, Tacü'ttevarih, Âşık Paşazade Tarihleri 1389, 1391, 1392 olmak üzere muhtelif senelerde gösterirler.

nihayet vermiş ve buraya İsa Çelebiyi tayin ile Antalya muhafızlığını da Firuz Bey'e havale etmiştir [14].

1405 te Ankara harbinden sonra Hamit Oğullarından Osman Bey, meydana çıkarak Antalyadan maada bütün Teke eli taraflarını elde etmişti [15]. Osman Bey, Antalyayı da elde etmek niyetile 1426 senesinde [16] burayı çevirdi ise de bu sırada hasta düştüğünden muhasarayı kaldırarak (İstanos) taraflarına çekildi ve orada tedavisile meşgul olmakla beraber Karamanoğlu Mehmet Beyden de yardım istedi. Antalya muhafızı olan Firuz Beyin oğlu Hamza Bey bu esnada Osman Bey'e ansızın bir baskın yaparak yakalayıp öldürdü ve tekrar Antalyaya döndü.

Osman Bey'e yardım etmek üzere gelen Karamanoğlu, onun ölümünü duyunca Antalyayı muhasara ettise de kaleden atılan bir güllenin isabetile makûl düştü ve Osman Beyin vefatı ile Hamit Oğullarının Antalya Şubesi sona erdi.

Yukardanberi verilen izahata göre Hamit Oğullarından olan Antalya Beylerinin şöyle bir silsilesi tertip olunabilir:

İşte yürüttüğümüz bu mütalealardan, Antalyada Teke oğulları diye bir ailenin hükümet etmediği ve bunların Hamit Oğullarının Antalya Şubesi beyleri oldukları artık tamamiyle anlaşılmıştır zannederiz.

[14] Tarih Encümeni Mecmuası (Fatih zamanında Teke Eli), Sene 14, S. 75.

[15] Hayrullah Efendi Tarihi bunu Kara Osman Bey diye yazar ve Teke ve Hamit hükümdarı olarak gösterir. (C. 6, S. 58).

[16] Bu vak'ayı Hammer, 1425 ve Hayrullah Efendi 1426 ve Âşık Paşazade 1427 tarihlerinde gösterirler.